

Három nézet arról, hogyan alkalmazza az Újszövetség az Ószövetséget

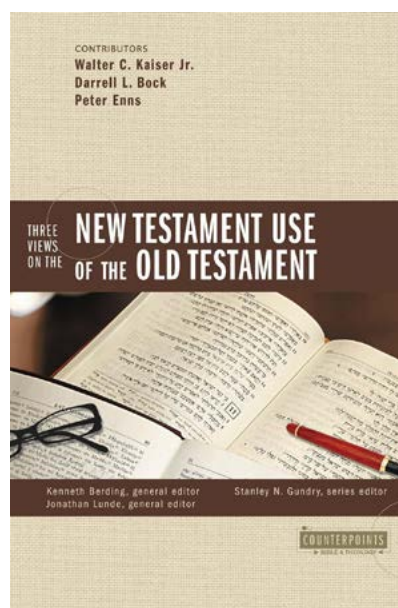
Kenneth Berding – Jonathan Lunde –
Stanley N. Gundry (szerk.), Walter C. Kaiser Jr. –
Darrell L. Bock – Peter E. Enns:

Three Views on the New Testament Use of the Old Testament.

(Counterpoints: Bible and Theology)
Grand Rapids, Zondervan, 2008.

BALOGH PÉTER

A Three Views on the New Testament Use of the Old Testament (Három nézet arról, hogyan használja az Újszövetség az Ószövetséget) című kötet a Counterpoints (Ellenpontok) sorozat keretében jelent meg. A mintegy harminc éve futó sorozat célja, hogy a keresztények számára fontos témákkal kapcsolatban bemutassa a bibliai érvekre támaszkodó, sokszor mégis szembenálló tudományos nézeteket. A napjainkig megjelent 43 kötetben a gyülekezeti élet, valamint a Biblia és teológia egy-egy vitatott kérdését dolgozzák fel az adott témakör szakértői, ezzel segítve az olvasót, hogy kialakíthassa saját, megalapozott véleményét.

A Három nézet arról, hogyan alkalmazza az Újszövetség az Ószövetséget (röviden: Három nézet) a címben ígért módon, három különféle perspektívát vázol az

Újszövetségben található ószövetségi idézetek szerepéről. A könyv felépítésének különlegessége, hogy nem csupán egymás mellett láthatjuk három kiváló teológus megalapozott véleményét, de egyúttal mindannyian reagálnak is egy-egy rövid véleménycikkben egymás írásaira. Ezáltal egy tudományos párbeszéd részesei lehetünk, amely hasonlít egy szakmai konferenciához, ahol az előadásokat követő kérdések és hozzászólások újabb szintjeit tárják fel a téma gazdagságának.

A *Három nézet* bevezetőjében Jonathan Lunde, a könyv egyik szerkesztője vezeti fel a témát, általános áttekintést adva a vizsgált kérdéskörhöz. Lunde maga is teológus, a Biola Egyetem Újszövetség tanára. A széleskörű szakirodalmi bázison megírt bevezető önmagában is hasznos összegzést nyújtó tanulmány, de megfogalmazott célja elsősorban az, hogy alapismereti keretezést adjon a soron következő tanulmányokhoz, s így azokat értő módon fogadhassa az olvasó.

Már az első oldalakon megnevezi azt a törésvonalat, amely az ÚSZ íróinak exegetikai gyakorlata és a mai írásmagyarázati elvek között húzódik. Amikor az apostolok az ÓSZ szövegeit magyarázzák – mint mondja –, nehéz elkerülni azt a benyomást, hogy az idézetek alkalmazása néha önkényes és erőltetett. Úgy tűnik, olykor olyan jelentést adnak a szövegnek, amely az eredeti kontextusból nem következik. Mindeközben jogosan feltételezhető, hogy a tanítványok Jézus hermeneutikai gyakorlatát követik, amely további tekintélyt ad eljárásuknak. Ennek feszültségében ragadhatjuk meg a fő kérdést, amelyet Lunde a könyvben szereplő vita „gravitációs központjának” nevez: Milyen kapcsolatban áll az ÓSZ-i és ÚSZ-i szerzők szándékolt üzenete ugyanarra a szövegrészre vonatkozóan?

A könyvben szereplő tanulmányok fókuszában ez a kérdés áll, amely körül különböző távolságban további kérdéseket találunk. Öt ilyen „keringő kérdést” nevez meg Lunde, amelyek holdszerű hatást gyakorolva a vita menetére, megvilágító fényt vetnek a vizsgált témakörre:

- Vajon érvényes-e a „sensus plenior” elv, amely már az eredeti szövegek jelentésének egy „teljesebb értelmet” tulajdonít?
- Mi a helyénvaló mód a tipológia értelmezésére?
- Vajon figyelembe veszik-e az ÚSZ szerzői az ÓSZ-ből idézett szövegek kontextusát?
- Vajon magyarázatot adnak-e az ÚSZ-i szerzők zsidó írásmagyarázati elvei az ÓSZ felhasználásának módjaira?
- Vajon kell-e és tudjuk-e követni a jelen gyakorlatunkban azokat az exegetikai és hermeneutikai megközelítéseket, amelyeket az ÚSZ írásaiban találunk?

Lunde kiváló bevezetést ad a fenti kérdésekhez. Rövid meghatározásokkal és szakirodalmi támaszokkal segíti az olvasót, hogy felkészülten merülhessen

mélyebbre a könyv további részében. Egyúttal jelzi azokat az érzékeny pontokat is, amelyeken véleménykülönbségekkel találkozhatunk.

A *Három nézet* első tanulmányát Walter C. Kaiser Jr. tollából olvashatjuk (*Single Meaning, Unified Referents: Accurate and Authoritative Citations of the Old Testament by the New Testament*, 45–89. o.). Kaiser az Ószövetség professzoraként tanított több egyetemen, és számos könyv szerzőjeként ismert. Álláspontja szerint, ahogyan a címben is erre utal, az ószövetségi igéknek mindig van egy kontextusban értelmezett, megmaradó jelentése, amely tovább él, kiteljesedik az újszövetségi szerzők felhasználása során.

Elveti tehát a „sensus plenior” elméletet, amely feltételezi az ÓSZ-i igéknek egy önmagukon túlmutató, teljesebb jelentését, amelyre nem gondolhattak az eredeti írók. Egyebek mellett Bruce Vawter érveit idézi, aki szerint, ha a mélyebb jelentés nem az „írott” szövegből származik, nem a szöveg szavaiból, mondataiból, bekezdéseiből következik, akkor azt a forrást már nem is tekinthetnénk Szentírásnak.

Sorra veszi azt a három igeszakaszt, amelyre a teljesebb jelentés támogatói leginkább hivatkoznak (1Pt 1,10–12; 2Pt 1,19–21; Jn 11,49–52), és megkérdőjelezi azok ilyen irányú felhasználását. Majd konkrét példákat választ, hogy az ellenérvekkel szemben bemutassa, miként veszik az ÚSZ-i szerzők figyelembe az ÓSZ-i szövegek kontextuális jelentését (Jn 13,18; vö. Zsolt 41,9, valamint ApCsel 15,13–18, vö. Ám 9,9–15). Cáfolja azt a feltételezést, hogy az apostolok koruk zsidó értelmezési módszereit használták volna annak érdekében, hogy az ÓSZ-i szövegekből olyan jelentéseket származtassanak, amelyek eltérnek eredeti értelmüktől. Így Péter nem a peser beteljesítő értelmű exegézist használta, amikor pünködsdi beszédében Dávid szavait idézte a 16. zsoltárból: „mert nem hagyod lelkemet a halottak birodalmában, azt sem engeded, hogy Szented elmúlást lásson [...] Előre látván ezt, szóltott a Krisztus feltámadásáról, hogy az ő lelke nem hagyatott a sírban, sem az ő teste rothadást nem látott” (ApCsel 2,27.31). Állítása szerint sem Péter, sem más ÚSZ-i szerző nem vetíti bele korábbi idézetekbe azt a messiási értelmet, ami ne lett volna már eleve benne.

Így Pál sem rabbinikus eszközökkel vagy allegorizálással élve formálja újjá az ÓSZ igéinek jelentését, hanem felismerve a régi szövegek értelmét, arra támaszkodva jelenti ki, hogy Isten úgy cselekszik, ahogyan azt megmondta. Példaként Kaiser az 1Kor 9,7–10 igerészt elemzi, ahol Pál a Tórára hivatkozik: „Nyomtató ökörnek ne kösd be a száját!” (5Móz 25,4). Magyarozatában az apostol nem egy rejtett, másodlagos értelmét fedte fel az igének, hanem „szakszerűen levette róla azt az ideiglenes csomagolást és kulturális keretet, amelyben a tanítás először elhangzott, hogy megmutassa számunkra azt a maradandó alapelvet, amelyet Mózes és a Szentlélek mindig is kifejezni szándékozott.” (87. o.)

Kaiser a dolgozata záró szavaiban némi iróniával arra biztatja kutatótársait, hogy sokkal inkább az ÓSZ-et tanulmányozzák, mint egyéb Biblián kívüli irodalmat, mert az elmúlt évtizedekben a külső forrásokban fellelhető exegetikai módszerek hamis következtetésekre vezették sokukat. Ne a Biblián kívüli szövegekből keressünk válaszokat az értelmezés során felmerülő nehézségekre, idegen mintákat erőltetve a bibliakutatásra.

Ezután rövid válaszokban a könyv társszerzői reagálnak Kaiser álláspontjára. Elsőként Darrell L. Bock véleményét olvashatjuk, aki mindenekelőtt megfogalmazza azt a közös alapot, amelyben mindhárman egyetértenek: hogy az Írás Jézus Krisztusra mutat, benne valósul meg. A nézeteltérés abban van, hogy ez hogyan működik. A vita tehát olyan – mondja –, „mint egy vita arról, hogy melyik útvonal a legjobb egy kiránduláson” (90. o.).

Ezt követően azonban jóformán minden oldalról kritikával illeti Kaiser gondolatmenetét, és ebben Peter E. Enns is osztozik. Kifogásolják a *sensus plenior* teljes elutasítását, amely figyelmen kívül hagyja azt a tényt is, amikor az egyes írók maguk mondják, hogy nem értik a saját próféciáikat (pl. Dániel 12,8–9). Mindketten megjegyzik, hogy Kaiser olyan szakirodalomra támaszkodik, amelyek nagy részét a qumráni felfedezések előtt írták, így érvei nem meggyőzőek, amikor elutasítja a legfrissebb kutatásokban feltárt midrás és peser írásmagyarázati gyakorlat nyomait az ÚSZ-ben.

A *Három nézet* második tanulmányát Darrell L. Bock jegyzi (*Single Meaning, Multiple Contexts and Referents: The New Testament's Legitimate, Accurate, and Multifaceted Use of the Old*, 105–151. o.). Bock a Dallasi Teológia Újszövetség professzora és számos könyv szerzője. Jelen írásában a fenti reakciójában meglegezet álláspontját ismerhetjük meg részletesebb kifejtésben. Számára is kulcsszerepet játszik az ÓSZ-i idézet eredeti kontextusa az ÚSZ-i alkalmazás megértésében, azonban ez nem mindig kizárólagos tényező.

Kiindulási pontja az az állítás, hogy Isten szavaiban és kinyilatkoztatásokban nyilvánul meg. Más szóval az ÓSZ használata az ÚSZ-ben nemcsak a szövegekről szól, hanem Isten kinyilatkoztató cselekedeteiről is. A kettő gyakran összekapcsolódik, előrejelzésben és mintában, hogy megmutassa, mit cselekszik Isten a történelemben szóval és tettel.

Érvelésében fontos tényezőként veszi figyelembe (1) a Biblia szövegének nyelveit és fordításait, (2) a midrás és peser exegézis hatását, valamint (3) olyan előfeltevéseket, amelyek az újszövetségi kor gondolkodását meghatározták.

Bock írásmagyarázat-szemlélete megkülönbözteti a szöveg „történeti-exegetikai” és „teológiai-kanonikus” olvasatát. A történeti-exegetikai olvasat arra törekszik, hogy az eredeti szerzőnek a közvetlen hallgatóságához intézett mondanivalóját megismerje, míg a teológiai-kanonikus olvasat a későbbi

kinyilatkoztatás fényében vizsgálja a szöveg jelentését. A kettő között nem kell mindenáron dönteni vagy súlyozni, mert az emberi és isteni szerzőség kettős természete nem zárja ki egymást. Így ezek a megközelítések sokkal inkább a szöveg értelmezésének kiegészítő módjai: „Az exegézis teológiai, a teológia pedig exegetikai kell, hogy legyen.” (115–116. o.)

Illusztrációként az 1Móz 3,15-öt említi, amelyben arról olvasunk, hogy a kígyó Éva gyermekének sarkát mardossa majd, a gyermek pedig annak fejére tapos. Ennek történeti-exegetikai olvasata a teremtés kontextusában minden bizonnyal az, hogy a bűn következményeként a természet harmóniája megtört, megjelent a harc és ellenségeskedés a teremtett világban. Azonban, ha szélesebb, kanonikus kontextust vonunk be az olvasatba, akkor legitim értelmezés Jézust látnunk Ádám fiaként (Lk 3,38), sőt a második Ádámként (Róm 5,12–21), aki a Sátánt eltiporja (Róm 16,20). Gyakran előfordul – mondja Bock –, hogy az ÚSZ inkább kanonikus, mint exegetikai szinten olvassa az ÓSZ-i szövegeket.

Ezután három bibliai szakaszt vizsgál, bemutatva, miként alkalmazhatjuk a fenti alapelveket a gyakorlatban. A különféle kontextusból választott részek (ApCsel 4,25–26; Róm 10,6–8; 2Kor 6,16–18) eltérő helyekről idézik az ÓSZ-et, mégis hasonló eljárást mutatnak a szövegkezelésben. A példák nyomán Bock általános elvként összegzi a megfigyelteket, miszerint az ÚSZ nem változtatja meg az eredeti szövegek jelentését, de vonatkozásaiban sokszor változik, kiteljesedik, új referenciákat kap. Az ÓSZ-i olvasat tehát érvényben marad az ÚSZ-ben is, de az apostolok írásmagyarázata már nem csupán a szöveg jelentésének értelmezése, hanem alkalmazása is az üdvösségtörténet fejlődésének összefüggésében.

Bock tanulmányát is a két szerzőtárs reflexiója követi. Kaiser és Enns egyaránt visszautalnak az írás főbb gondolataira, amelyekre Kaiser leginkább ellentételekben válaszol, míg Enns a kifejezések pontosítását és az elmélet továbbfejlesztését irányozza. Véleménye szerint a megmaradó jelentés mellett kitartó Bock szándéka érthető, de érvei nem tarthatók az ÚSZ számos szövegrészének esetében.

Így jutunk el a *Három nézet* harmadik tanulmányához, amelyben Peter E. Enns fejt ki nézetét (*Fuller Meaning, Single Goal: A Christotelic Approach to the New Testament Use of the Old in Its First-Century Interpretive Environment*, 167–217. o.). Enns Ószövetséget tanít a philadelphiai Westminster Teológián. Gyakran publikál, és több könyv szerzője.

Enns álláspontjának meghatározó eleme az a megfigyelés, hogy a „második templom” irodalmának bizonyos hermeneutikai jellemzői az ÚSZ-ben is felismerhetők. A „második templom” elnevezés a jeruzsálemi templom újjáépítése (Kr. e. 516) és annak a rómaiak általi lerombolása (Kr. u. 70) közötti időszakra utal. Ezt a korszakot jól dokumentált, nagy mennyiségű és változatos írásértelmező

tevékenység jellemezte. Ebben a szellemi környezetben éltek és gondolkodtak az ÚSZ-i szerzők, így természetes – mondja Enns –, hogy írásaik gyakran tükrözik koruk értelmezési gyakorlatát.

Sőt, azt a meglepő nézőpontot is megfontolásra szánja a szerző, amelyből tekintve az ÚSZ maga is része a második templom sokszínű irodalmának. Így noha az ÚSZ-et egyedi jellemzők emelik Isten Igéjévé, annak szövege és a többi zsidó eredetű írás együttesen alkotják a második templom szöveggyűjteményét. Enns a legfőbb különbséget az ÚSZ írói és kortársaik között nem annyira az exegetikai technikákban látja, mint abban a céltudatosságban, hogy tanúságot tegyenek a megfeszített és feltámadt Krisztusról.

Az elméleti alapok után Enns is gyakorlati példákon mutatja be megfigyelései érvényességét. Három ÚSZ-i szakaszt, illetve témakört vizsgál, amelyekben az írók igemagyarázatai aggályosak a mai hermeneutikai mércék szerint, azonban a korabeli értelmezési keretekben jól érthetőek. Így például mi „atomisztikus” szövegkezelésnek tekintjük egy kifejezésnek a kontextustól független értelmezését, de az ÚSZ korában ez gyakori jellemzője volt a qumráni és rabbinikus exegézisnek. Bátran és kreatív módon mutattak rá Jézusra az Írásokból, mivel a feltámadás után bizonyossággal vallották, hogy a teljes Szentírás róla beszél. Érveik jól illeszkedtek a hallgatóság gondolkodásmódjához, akikkel sohasem azért kerültek ellentétbe, mert megsértették volna az exegetikai normáikat, hanem mert nem osztották a Krisztusba vetett hitüket.

Enns végül arra fordítja a tekintetünket, hogy amikor a Szentírásban emberi gondolatokkal, második templom korabeli módszerekkel találkozunk, azok jelzik, hogy Isten leereszkedett az emberi drámához. A kettős szerzőség ilyen módon is magán hordozza az emberi jellemzőket, viseli a történelmi környezet lenyomatát.

Enns tanulmányát is a szerzőtársi reflexiók követik, amelyekben Kaiser és Bock konzekvensen érvelnek korábbi álláspontjaik mentén. Noha már előre sejtethjük véleményüket, mégis nagyon izgalmas olvasmányt kapunk rövid írásaikban. Látásmódjuk különbözősége karakteresen megjelenik az azonos bibliai szakaszokra vonatkozó értelmezésükben.

Végezetül Kenneth Berding, a könyv társszerkesztője foglalja össze a megismert három nézetet. Azokra a „keringő kérdésekre” gyűjti ki és teszi egymás mellé a szerzők válaszait, amelyeket Lunde bevezetőjében olvashattunk. Kiváló lezárása ez a könyvnek, amely még táblázatos összefoglalását is adja a főbb szempontoknak. Nagyban segíti az olvasót, hogy megismerve az érveket és összefüggéseket, saját meggyőződésre juthasson.

A *Három nézet* végig szem előtt tartotta azt a szerkesztői célt, hogy elfogulatlanul bemutassa azokat a különböző, de egyaránt a Szentírás tekintélyéhez

ragaszkodó megközelítéseket, amelyek az Ó- és Újszövetség teológiai kapcsolatát vizsgálják. Örömmel olvashatják mindazok, akik röviden, mégis széleskörűen kívánnak tájékozódni ebben a kérdésben. Megfontolt teológiai alapokat szerezhetünk általa az ÚSZ tanulmányozásához, amelyet átsző az ÓSZ-i idézetek és utalások sokasága. További hasznos eszközt kapunk a könyv végén található bibliai és címszavas mutató jegyzékekkel a későbbi célzott visszakeresésekhez.

A gazdag tartalom mellett a kiváló szerkesztői munka teszi kiemelkedővé ezt a könyvet a teológiai szakirodalomban. Átlátható struktúrája és magas színvonalú, kölcsönös tiszteletet tükröző vitái kivételes olvasmányélményt nyújtanak. Ebben Stanley N. Gundry sorozatszerkesztő munkáját is elismerés illeti, aki garanciát jelent a sorozat többi kiadványára nézve is.